

Nazister på biblioteket – er det et samfunnsoppdrag?

Bibliotekmøte, Kapittel 2014.

”Noen må ha gått seg fullstendig vill i skogen for å finne på noe så uklokt som dette tiltaket”, skrev det antirasistiske nettstedet Vepsen på lederplass.

Noen var ledelsen ved Sølvberget, og det ukloke tiltaket var å invitere det selvopnevnte Borgervernet i Rogaland til debatt.

Borgervernet var etablert for å stoppe opprettelsen av et asylmottak på Sandved i Sandnes. Det er jo et helt legitimt standpunkt å ville hindre en slik etablering, men det kom betennelse i saken da det såkalte Borgervernet også delte ut flygeblad for ”Den nordiske motstandsbevegelsen i Norge”, en avlegger av Svenska Motståndsrörelsen som ledes av Klas Lund, en drapdømt nazist.

Klas Lund skriver i en artikkel på nettsiden til norske Nordfront:

”Motstandsbevegelsen er en revolusjonær og nasjonalsosialistisk organisasjon (...) Vi anser at systemet i seg selv er fullstendig utdatert på de fleste områder; rasemessig, kulturelt og økonomisk. Vi forkaster derfor hele systemet.”

Slik var altså dramaturgien: Sølvsberget skulle prøve ut sin nye rolle i det norske demokratiet ved å invitere til debatt en organisasjon som sier at de vil omstyrte demokratiet. En bedre oppmåling av ytringsfrihetens yttergrenser er det vanskelig å tenke seg.

Presset mot Sølvsberget var voldsomt. En rekke antirasistiske organisasjoner gikk løs på dem og forlangte debatten avblåst. Rune Berglund Steen og Shoab Sultan, henholdsvis leder og rådgiver i Antirasistisk senter avsto invitasjonen om selv å delta, fordi de mente det var, sitat, "uheldig og kontraproduktivt å delta i en debatt med nazistiske organisasjoner". I et innlegg skrev de: "Vi ser den gode hensikten som ligger bak, men mener at det er en feil og simpelthen ganske farlig strategi i dette tilfellet. Det er rett og slett en usunn debatt." SOS rasisme avsto også invitasjonen.

Presset ble etter hvert så stort at de to politikerne som hadde sagt ja til å delta, SVs Marcela Molina og Fremskrittspartiets Pål Morten Borglund, trakk seg. Men kulturhussjef Brit Egaas ga seg ikke. Hun sto han av, og ønsket også demonstrantene på plassen utenfor Sølvsberget velkommen.

Møtet ble et antiklimaks. Representanten for borgervernet ga et forvirret inntrykk og gikk stort sett imot alt han selv hadde vært med på å markedsføre. Kanskje var han et troll som sprakk i solen, kanskje var han bare én som hadde rotet seg borti noe han ikke helt skjønnte rekkevidden av. Men uansett utløste

han en debatt som var Grunnlovsjubileet verdig – på ytringsfrihetens felt noe av det mest kontroversielle som har skjedd hittil i jubileumsåret.

Den forvirrete borgerverneren fra Sandnes sjokkstartet i tillegg diskusjonen om hvordan biblioteket skal fylle sin nye rolle. De gode menneskene fra Sølvberget viste til den nye Bibliotekloven, som pålegger dem å være en "uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt". Men skal arenaen være så vid at den også gir plass til vennlig samtale med mennesker som vil avskaffe det samfunnet som har rom for slike møteplasser?

Og hvorfor skal egentlig biblioteket, denne gamle institusjon for stillhet og indre refleksjon plutselig være en sted for høylytt krangel? Hvordan kom vi egentlig hit?

Vi kunne begynt med Bibliotekmeldingen fra 2008, den som hadde undertittelen "Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid". Den tok utgangspunkt i to internasjonale endringer som også har forandret Norge, og som sterkt har påvirket bibliotekene: Den teknologiske utviklingen som har gitt oss ebøker og Google, og globaliseringen som har endret den demografiske sammensetningen spesielt av de største byene. Den ene utfordrer bibliotekenes

tradisjonelle funksjon, den andre gir en ny dimensjon til oppdraget med å spre opplysning, innsikt og språk.

Men jeg vil gå enda noen tiår tilbake for å få med hva det var som ble forandret. Jeg var nemlig til stede da boken og den trykte skrift mistet sin enerådende stilling på biblioteket. Jeg var en biblioteksunge som tilbrakte mesteparten av den tiden som skolen og fotballen ikke tok, blant bøker og tidsskrift på Stavanger bibliotek. Jeg var derfor blant de første, og ble raskt en av de ivrigste, brukerne av den nye musikkavdelingen som biblioteket fikk mot slutten av 1960-tallet. Jeg mener at jeg også lånte et kunstverk eller to da det ble mulig, og jeg var et lærenemt medlem av Stavanger Forelesningsforening, som hadde sine møter i bibliotekets kjeller. I et vindusløst rom satt jeg blant andre vitebegjærlige og hørte foredrag om grindhvaldrapet på Færøyene, kibbutzbevegelsen i Israel og stadnamn i Rogaland.

Alt dette er utfordret av digitaliseringen. Jeg sliter nå min tredje Kindle og kan i tillegg lese bøker, høre foredrag, spille musikk, låne filmer og studere gamle aviser både på nettbrettet, telefonen eller den store skjermen på skrivebordet. Jeg har til og med venner som har kastet ut den innrammete kunsten og bytter bilde på veggen hvert kvarter via en prosjektor. Til og med litt videokunst får de plass til. Hva skal vel vi med bibliotek?

Det interessante er selvfølgelig at det er bibliotekets grunnleggende idé som vinner fram: Evig eies ingenting utenom opplevelsen. Resten kan jeg låne. Jeg trenger ikke eie boken, platen, filmen, maleriet eller spillet, så lenge jeg eier det som innholdet gjør med meg; kunnskapen, innsikten, erfaringen, følelsene, engasjementet.

Ideen sprer seg raskt til nye felt. Jeg bodde i Brussel i to år, og hadde verken sykkel eller bil. Men det sto bysykler oppmarsjert like rundt hjørnet. De var ikke gratis, men de var langt billigere enn å kjøpe egen sykkel. Det kjentes som et lån. Det samme gjaldt for bilen. Jeg kunne når som helst melde meg inn i en bilordning som ga meg adgang til en flåte av elektriske lånebiler. Noen av dem ville alltid stå klar nær meg.

Framtiden ville med andre ord tilhørt biblioteket – om det ikke hadde vært for den ene, lille haken at markedet ikke aner hvordan det skal overleve hvis vi kan låne varene og få den samme opplevelsen.

Denne utviklingen henger nøye sammen med digitaliseringen av informasjonsbærerne. Mikrochipen forandrer verden, men den klarer ikke å skape den samme trangen til å eie og samle, slik den fysiske boken gjør. Jeg har samlet bøker siden jeg fikk penger nok til å kjøpe dem. Huset vårt er bygget

rundt et stort bibliotek der tusenvis av bind forteller historien om våre liv, om hva vi var opptatt av, hvilke røster vi lyttet til, hvem som drev oss til tårer eller latter, eller kanskje begge deler.

Jeg noterer i bøkene, jeg dytter dem inn i for lengst fulle hyller og henter til og med noen av dem fram igjen. Jeg låner dem bort – som jo dessverre er en eufemisme for å gi dem bort. Det er ikke å ta i for sterkt å si at jeg er glad i bøkene.

Til den digitale filen har jeg et helt annet forhold. Det er ikke engang platonisk, men bent fram kynisk. Det er meg revnende likegyldig hvilken harddisk eller server filen ligger på, så sant jeg kan få tak i den når jeg trenger den. Jeg har jo etter hvert skjønt at jeg ikke kjøper e-bøker fra Amazon, jeg betaler bare for retten til å lese dem og ha tilgang til filen. Jeg kan ikke dele dem med andre, og det er høyst usikkert om jeg etterlater meg et digitalt bibliotek når jeg dør.

Men jeg trenger ikke eie to megabyte med Thomas Piketty eller Bill Bryson, så lenge filen er tilgjengelig på det apparatet jeg i øyeblikket har for hånden. Jeg trenger heller ikke eie platene til Chet Baker, så lenge jeg kan raskt kan hente ham fram når jeg får lyst til å høre ham spille. Jeg har jo alle de gamle cd'ene rippet og lagt inn både på mac'en og på telefonen, men jeg henter ham som

oftest fra nettet, fordi det er det enkleste, og fordi jeg da får tilgang til låter jeg ikke har. Jeg kjøper aldri musikk lenger, ikke engang fra iTunes, men jeg betaler mer for å låne digitale opplevelser enn jeg før betalte for å kjøpe fysiske cd-er.

Det er denne forskjellen, mellom eiergleden til det fysiske produktet og nonsjalansen overfor det digitale, som øker faren for stadig hardere grensetrefninger mellom bibliotekene og markedet. Biblioteket var alltid en konkurrent til bokhandelen, men de kunne leve side som side, fordi de leverte to ulike opplevelser. Biblioteket kunne ikke tilfredsstillte trangen til å eie noe, det kunne bokhandelen. Men når denne trangen forsvinner, blir de to leverandørene av litterære opplevelser helt like – bortsett fra prisen. Samme vare, levert på samme måte fra to leverandører. Den ene gratis, den andre dyr. Det er lett å skjønne hvorfor forlagene protesterer.

I brukerens idealsamfunn ville jeg ikke bare lånt de digitale bøkene og musikken, men også kunsten, sykkelen, bilen, verktøyet og alt annet som jeg bare trenger for en stund. Bilbransjen har forstått at den voksende urbane befolkningen, spesielt den unge delen, tenker slik – og forsøker å tilpasse seg ved å tilby abonnementsordninger der du får det framkomstmiddelet du til enhver tid trenger; scooter for den daglige transporten, en sedan til helgeturen eller en varebil til flyttedagen. De første spede forsøkene på å lage et

litteraturens Spotify er lansert. Jeg har selv lansert en Spotifyløsning for aviser. Tilgang blir den nye varen. Umiddelbar tilgang overalt, til enhver tid.

Det er selvfølgelig fordi markedet febrilsk arbeider for å kommersialisere bibliotekets idé – og gjøre forretning av utlån - og fordi markedet er en slik mektig motstander, at bibliotekene blir presset til å lete etter andre oppgaver.

Dette er jo ikke noe nytt for dere som er bibliotekfolk, men jeg nevner det likevel for å underbygge resonnetet: Bibliotekene kunne blitt enda viktigere samfunnsinstitusjoner ved å gjøre det samme digitalt som de alltid har gjort fysisk, låne ut all mulig litteratur – og for så vidt også musikk og spill - men vil ikke få anledning til dette fordi det digitale biblioteket truer markedet for mye.

Det vil nok bli lånt ut filer, men det kommer til å bli lagt begrensninger på denne virksomheten som et stadig mer digitalt kompetent og kravstort publikum vil ha problemer med å forstå. Hvorfor skal det være ventetid på en fil?

For to år siden skrev Kristian Meisingset, kultureddaktør i Minerva og forfatter av flere kritiske bøker om norsk kulturpolitikk, at digitaliseringen etterlater bibliotekene på historiens skraphaug. "Så lenge bibliotekene er der, er det vanskeligere for andre, private aktører å etablere seg på markedet", skrev han.

Det kler et konservativt tidsskrift å bruke verdens eldste argument mot

offentlige bibliotek: "Hvorfor skal noen kjøpe pergamentruller hvis de kan rusle ned til Alexandria og lese dem gratis?"

Meisingset fikk kompetent støtte fra Minervas redaksjonssjef, Eirik Vatnøy.

Han innrømmet at bibliotekene nok kan være lokale institusjoner av en viss

betydning, men mente at de likevel bør oppgi kampen om e-bøkene og i

framtiden "heller tenke mindre enn større", som han skrev. Her stakk

høyrehoven fram: Om de offentlige goder skal vi alltid tenke mindre. Vatnøy ba

til og med bibliotekene bli ved sin lest, et uttrykk Johan Borgen engang

karakteriserte som det gjerrigste prinsipp i verden.

Meisingset var heller ikke grundig nok orientert om de nye trender i

avfallshåndteringen. Vi kaster ikke lenger verdifulle ting på skraphaugen, vi

gjenvinner dem. Ideen om biblioteket har vist seg å være bestandig, den er laget

av edelt metall og derfor både viktig og enkel å gjenvinne.

Statistikker fra norske folkebibliotek viser at utlån av fysiske bøker går ned,

selv om virksomheten ved biblioteket ellers skulle gå opp. Kurvene over utlån

minner dessverre ubehagelig mye om kurver jeg ser daglig: De over lesingen av

papiraviser. Våre er riktig nok brattere. Både lesere og annonsører forlater

papiravisen så raskt at vi ikke engang når å lukke døren etter dem, mens vi

samtidig får stadig flere lesere totalt. De digitale leserne og annonsørene er bare ikke like lønnsomme. I alle avishus foregår det derfor en febrilsk virksomhet for å finne ut hva vi skal gjøre når trykkpressene en dag stopper for godt.

Fordi boken er mer motstandsdyktig mot digitale erstatninger har bibliotekene bedre tid enn avisene. Boken vil vare lenger enn avisen, men retningen er den samme. Det er ingen grunn til å vente med omstillingen til krisen er blitt akutt.

Det er derfor pressefolk og bibliotekfolk reagerer likt på endringene, nemlig ved å ta et steg tilbake og spørre seg selv om hva som er fagets grunnleggende funksjon. Hva er det egentlig vi driver med?

Denne parallelle selvgranskningen ender med at de to gruppene, bibliotekarene og journalistene, formulerer sine samfunnsoppdrag nesten identisk. Jeg var i en radiodebatt med Presseforbundets generalsekretær, Kjersti Løken Stavrum, for noen uker siden. Der sa hun at journalistens grunnleggende oppgave er å bidra til en opplyst og informert samfunnsdebatt.

Ingen protesterer mot den formuleringen. Ikke bare er den en variant av det gamle slagordet til Aftenposten, der Løken Stavrum har arbeidet, om å gi "solid bakgrunn for egne meninger", den er også i tråd med Stortingets krav til NRK, som i sine vedtekter har følgende formulering: "Virksomheten skal sikre befolkningen adgang til vesentlig samfunnsinformasjon og debatt. Den skal

bidra til å styrke det norske språk, identitet og kultur. “

Denne ambisjonen er også i tråd med det beste i journalistisk retorikk, for eksempel ett av de flotteste redaktørutsagn jeg vet om, uttalt av Dagens Nyheters legendariske sjefredaktør, Olof Lagercrantz. Han oppsummerte sin redaktørtid slik:

”Jeg følte meg som vevet sammen med opinionsdanningen i landet ... Dag og natt var jeg besatt av tanken på å påvirke samfunnsdebatten. Jeg ble oppglødd av tanken på at det var viktig, at ingen oppgave i landet var av større betydning, for fra opinionen strømmer handlingen og skapes lovene.»

Fremme språk, identitet, kultur og debatt. Forme opinionen og skape lovene.

Slik oppfatter pressen sitt samfunnsoppdrag. Og lyder det kjent, så er det antakelig fordi det til forveksling likner folkebibliotekenes nye formålsbestemmelse, som trådte i kraft 1. januar i år. Der står det blant annet at ”Folkebibliotekene skal ha til oppgave å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet...”, og noen linjer lenger ned at ”Folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt.”

Denne siste tilføyelsen ble mottatt med begeistring av bibliotekfolk. "Nå blir det lovfestet at folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt", sa bibliotekarforbundets leder, Monica Deildok, da proposisjonen ble lagt fram i fjor vår. "Dette blir spennende", la hun til.

"Gevinsten er at man ikke trenger å bo ved Slottsparken for å ha et litteraturhus i nærheten. Nå får folkebibliotekene også lov til å "ta debatten" og profilere forfattere og samfunnsspørsmål".

Ett år senere er vi altså i full gang med å diskutere hvordan bibliotekene kan ta debatten, hvilke debatter de bør ta, og ikke minst: hvilke debatter de ikke bør ta.

I samme øyeblikk som disse avveiningene dukker opp, melder det seg en rekke nye spørsmål: Hvem bestemmer? Hvem avgjør hvem som skal få bestemme? Hvordan skal disse beslutningene tas? Dette er diskusjoner som vi i pressen har lang erfaring med, men som er nye for bibliotekene. Jeg skal komme tilbake til hva bibliotekene kan lære av pressen, men la oss først snakke litt om Moores lov.

Moores lov sier at datakraften per areal dobles hvert andre år. Loven ble laget i 1965 av Gordon Moore, en av Intels grunnleggere. Hittil har han fått rett. I 1965 inneholdt en typisk databrikke 60 enheter, på den siste prosessoren til Intel er det 1,7 milliarder transistorer.

Men det finnes ingen Moores lov for tid. Den tid som er tilgjengelig for den enkelte til å danne seg egne meninger om samfunnet i alle dets aspekt, når arbeid og hjemlige plikter er unnagjort, har riktignok økt en god del siden 1965, men vi bruker det meste av den til å se på rare katter på Facebook.

Vi har tilgang til alt. Det er vel Steven Pinker som har skrevet at en masai kriger med smarttelefon og 3G, noe som ikke er så sært som det høres ut, har tilgang til mer informasjon enn Bill Clinton hadde da han var president. Men verken masaien eller vi andre har tid, kunnskap eller initiativ til å ta til oss mer enn en mikroskopisk del av alt vi har tilgang til. Vi stikker små sugerør ned i den kunnskapens flod som strømmer forbi og suger til oss noen få dråper her og noen få dråper der. Journalistens oppgave blir derfor, som før, å dykke ned i denne strømmen på vegne av leserne, og velge. Kriteriene for utvelgelsen vil variere, presentasjonen av funnene likeså, men den grunnleggende prosessen er ikke så annerledes enn før.

Når journalister diskuterer hvordan vi i en slik teknologisk virkelighet skal sikre befolkningen adgang til vesentlig samfunnsinformasjon og debatt og bidra til å styrke det norske språk, identitet og kultur, snakker mange om journalistens

rolle som kurator, én som velger blant andres produkter og samler dem i en bevisst utformet, overkommelig pakke.

Journalistene vil gjerne ta på seg denne rollen, den er jo bare en videreutvikling av den opprinnelige redaktørfunksjonen, hvor saksen var like hyppig i bruk som pennen. Men vi blir altså utfordret av andre grupper, som også leter etter nye oppgaver.

Jeg vet at Bibliotekforbundet – og antakelig mange av dets medlemmer – er svært glade i det Jon Bing skrev i Morgenbladet i 2005: "Å spørre om vi trenger bibliotekene nå som det finnes så mye informasjon avdekker omtrent samme innsikt som å spørre om man trenger veikart nå som det er blitt så forferdelig mange veier."

Metaforene er forskjellige, men budskapet er det samme: I en stadig mer kompleks informasjonsvirkelighet er det et økende behov for noen som finner fram, velger, pakker og presenterer.

Men hva skal vi kalle den gruppen som skal motta disse pakkene, enten det er fra mediene eller fra bibliotekene? I avisene pleide vi å kalle dem leserne. Nå omtales de ofte som brukerne, men deprimerende ofte også som segmentene. Spesielt det unge segmentet er populært. Norske avishus er fulle av møterom

der menn på 40 til 60 år diskuterer hva det unge segmentet vil bry seg om i morgen.

Jeg antar at biblioteksterminologien sliter med det samme. At lånerne er blitt brukere, og i tråd med tenkningen i New Public Management er de nok i ferd med å bli kunder og segmenter, ettersom hele hensikten med denne omleggingen er å gjøre oss alle til enten leverandører eller konsumenter, det er ikke så viktig om det er biler, pleie av døende eller innsikt i partikkelfysikken vi selger eller kjøper.

Jeg har lyst til å heve et annet begrep, som dessverre er gått litt av moten. Jeg gjør det med en viss frimodighet, fordi jeg oppdaget at Kulturutredningen 2014 gjør det samme. Den siterer nemlig forskningsprosjektet "Public Libraries – Arenas for Citizenship", eller PLACE. I Norge bruker vi sjelden borgerbegrepet slik amerikanerne gjør. Kanskje er ordet for stort for oss, smålåtte og jordnære som vi er. Men denne hemningen kan vi godt overvinne. De offentlige institusjonenes oppgaver blir mye tydeligere når vi legger til side kundebegrepet og igjen snakker om borgerens behov og rettigheter.

Jeg ble derfor gledelig overrasket da jeg fikk tak i bibliotekplanen for Oslo kommune for perioden 2014 til 2018, og så at den hadde fått tittelen "Borgernes bibliotek". På side tre står det til og med at Byrådets ambisjon er at "bibliotekets

arbeid med planlegging og tilrettelegging av innholds- og tjenesteutvikling, serviceutvidelse, utnytting av de ansattes kompetanse, åpningstider, tilgjengelighet og fleksibilitet skal skje ut fra prinsippet om at *biblioteket er til for borgerne.*”

Det siste er skrevet i kursiv for tydelighets skyld, selv om det er vanskelig å skjønne hvem biblioteket ellers skulle være til for. Det er alltid grunn til å bli mistenksom når noen uthever det selvfølgelig. Jeg velger derfor å tolke denne kursivering som en erkjennelse av at biblioteket har vært for innadvendt, for opptatt av egen organisasjon og for lite av borgernes behov for å bli informert, beriket, engasjert og provosert – også på kveldstid, også i helgene, også i nærmiljøet.

Så hva kan bibliotekene gjøre for å utvikle oss alle til bedre borgere, til ansvarlige deltakere i et fellesskap som vi kaller samfunnet, i stedet for kravstore og passive mottakere av leveranser av ulikt slag?

Kulturutredningen siterer fra Place-prosjektet: Biblioteket bør være en arena hvor forskjellighet møtes. Hvor bakgrunn, kultur og meninger brytes. De bør være et alternativ til den digitale homogeniteten, der folk søker sammen i selvforsterkende menings- og kulturfellesskap. Det er jo også slik, skriver

utredningene, at biblioteket på mange måter har endret rolle fra å være rom for individuell fordypning til å være rom for aktivt fellesskap. "Det fysiske biblioteklokalet har kvalitetar som ikkje utan vidare kan erstattast av digital distribusjon av informasjon. Den sosiale møtestaden for alle representerer ein kvalitet som må utviklast", står det. Teksten er åpenbart ment som en påminning om at det digitale fellesskapet er løst og flyktig, mens det fysiske ofte er dypere og mer varig, og derfor også viktigere.

Hva som skjer når kvaliteten på det fysiske fellesskapet utvikles, ble tydelig for alle da Aftenposten høsten 2012 sjekket sammenhengen mellom investeringer i bibliotekbygg og besøk. "I by etter by er erfaringene de samme", skrev avisen, "når bøkene får nytt bibliotek rundt seg, eksploderer både besøk og utlån."

Bydelsbiblioteket på Lambertseter doblet besøket det første året etter innflytting i nye lokaler. "Samme utvikling finnes over hele landet", skrev avisen.

Noen kommuner sparer seg til åndelig armod ved å stenge bibliotekene og bytte ut bibliotekarene med frivillige entusiaster. Det er som å gi Ungdommens Røde Kors ansvaret for primærhelsetjenesten. Kloke kommuner forstår hvordan ikke

bare bøkene, men rommet mellom bøkene og kompetansen til de som arbeider der, kan brukes til å skape noe vi alle trenger, nemlig samfunn.

Jeg har mange egne opplevelser av bibliotekets betydning som felles arena, men én har bitt seg spesielt fast. I oktober for to år siden tok jeg buss nummer 43 fra Islington nord i London og oppover de lange og dryge bakkene til Friern Barnet, en av de mange små landsbyene som danner en ring rundt storbyen. Friern Barnet er en del av London, men livet der likner mer på en hvilken som helst landsby i the Midlands, litt fin og litt sliten. Jeg hoppet av bussen på nest siste stoppested og fant fram til Friern Barnet Peoples Library. De lokale myndighetene hadde stengt den 80 år gamle institusjonen for å spare penger, slik lokale myndigheter har gjort over hele Storbritannia. Men en natt brøt åtte aktivister seg inn og okkuperte lokalene. De kalte seg geriljabibliotekarere og tok tilbake lokalene på vegne av folket. Straks de åpnet dørene, strømmet lokalbefolkningen til med bokkasser. Etter noen dager sto det 5000 bind i de hyllene som kommunen hadde tømt.

Det er ingen mangel på e-bøker i London, men folk i Friern Barnet forstår at selv om nettet er globalt, er livet lokalt. To år senere drives biblioteket fortsatt, nå som Friern Barnet Community Library. Jeg ser av nettsiden at de har fått nye møbler, og at lokalene brukes både til kurs i franske rim for småbarn, foredrag om de sokratiske dialoger og kurs i pilates.

Det okkupantene i Friern Barnet gjorde, var å tilrane seg et samfunnsansvar som politikerne hadde saldert bort. Norske bibliotek er, uansett hvor stramme budsjettene måtte føles, i den heldige situasjon at politikerne i stedet for å innskrenke samfunnsansvaret, har utvidet det. Geir Vestheim, som har forsket på bibliotekpolitikens historie, sa til Bok og Bibliotek tidligere i år at endringen av formålsparagrafen gjør biblioteket til "et sentrum for den åpne og kritiske offentlige samtalen i kommunene".

Et sentrum, intet mindre. En og annen avisredaktør vil nok hevde at avisen fortsatt er, og vil være, den viktigste arenaen for den offentlige debatt, men som fysisk møteplass for meninger skal altså bibliotekene heretter spille en sentral rolle. Nå skal biblioteket ikke lenger bare levere den solide bakgrunnen for meningene, men også offensivt sørge for at de brytes – innenfor bibliotekets egne vegger.

Stortinget la inn et ekstremt viktig ord i den nye formålsparagrafen. Det trengs ikke store profetiske evner for å se at de fleste konfliktene om bibliotekenes rolle som debattarena kommer til å stå nettopp om dette ene ordet: Uavhengig.

Biblioteket skal være en uavhengig møteplass, står det. Begrepet ble brakt inn av flere av instansene som uttalte seg i høringsrunden om Bibliotekmeldingen, og ble fanget opp av den rødgrønne regjeringen i Stortingsproposisjon 135 om Endringer i lov om folkebibliotek. I proposisjonen forsøker departementet å forklare hva de legger i kravet om uavhengighet, jeg siterer:

”Departementet slutter seg til at bibliotekenes uavhengighet er viktig for å fylle funksjonen som en demokratisk arena, som skal være tilgjengelig for alle. Dette aspektet ved folkebibliotekenes funksjon bidrar til å oppfylle retten til ytringsfrihet, blant annet nedfelt i Grunnloven § 100, som pålegger staten å legge til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale. Det bør være klart at ingen skal kunne legge føringer på aktiviteter ved et folkebibliotek, eller innholdet i et folkebiblioteks programmering. Et folkebibliotek skal være et sted for alle kommunens innbyggere, uavhengig av politisk ståsted, religion og sosial bakgrunn. Formuleringen er knyttet til bibliotekene som uavhengig arena og det er ikke meningen at bestemmelsen skal begrense kommunenes arbeidsgiverrettigheter.”

Avsnittet inneholder to elementer som allerede er kommet under debatt. På den ene siden slår regjeringen fast at ingen skal kunne legge føringer på aktiviteten.

Men så står det også at bestemmelsen ikke skal begrense kommunenes arbeidsgiverrettigheter. Hva betyr det?

Det mest nærliggende kunne være å sammenlikne med situasjonen i den andre store offentlige arenaen for debatt, aviser og kringkasting. Vi roser oss av å ha en fri og uavhengig presse her i landet, hvordan er uavhengigheten organisert der?

I generasjoner har de private avisenes uavhengighet vært regulert gjennom en frivillig avtale mellom eierne og Norsk redaktørforening, den såkalte Redaktørplakaten. Fra 2008 har redaktørens rett til suverent å bestemme over mediets innhold også vært lovfestet. "Lov om redaksjonell fridom" slår fast at innenfor rammen av grunnsynet og formålet til virksomheten, skal redaktøren lede den redaksjonelle virksomheten og fatte beslutninger i redaksjonelle spørsmål. Eierne, eller den som på eierens vegne leder bedriften, altså den administrerende direktør, kan ikke instruere eller overprøve redaktøren i redaksjonelle spørsmål, og kan heller ikke kreve å bli orientert om skrift, tekst eller bilder, eller høre eller se programmateriale før det blir gjort allment tilgjengelig. Dette gjelder også for offentlig eide medier, som NRK.

Den som arrangerer en debatt, foretar en rekke redaksjonelle valg. Ingen av disse er verdinøytrale. For å underbygge denne påstanden, foreslår jeg at vi forflytter oss til litteraturfestivalen på Lillehammer i fjor vår. Leder for Litteraturhuset i Oslo, Aslak Sira Myhre, hadde sagt på P2 at biblioteket er for lite kontroversielt til å kunne være en god debattarena. Jeg vet ikke om

nasjonalbibliotekar Aslak Sira Myhre er enig, men det får vi antakelig snart vite.

Uansett brukte litteraturfestivalen dette som et utgangspunkt for en debatt der daværende biblioteksjef i Ålesund – nåværende leder av Norsk Bibliotekforening, Mariann Schjeide, deltok. I debatten sa hun, ifølge referatet i Bibliotekforum, følgende: ”Jeg sier ja til Palestinakomiteen trass i at de viser filmer med sterkt voldelig innhold, men jeg sier nei til abortmotstanderen som leter etter en arena for å snakke og vise bilder med tilsvarende sterkt innhold. Men jeg merker at jeg sliter. Hvorfor sier jeg nei til ham? Dette gjenspeiler min og mange andre bibliotekarers politiske syn.”

Schjeide sa også at hun aldri ville komme i den situasjonen at rådmannen eller ordføreren i Ålesund sa at ”dette kan du ikke ha i biblioteket”. ”Dette er ei problemstilling konstruert av tilhengerne av litteraturhus. Og hvis de nå er ute etter offentlig støtte, som de prøver veldig på nå, og samtidig sier at biblioteka ikke har redaksjonell frihet, så skurrer det.”

Scheides syn kan altså oppsummeres slik: Hun tar politiske valg når hun avgjør hvem som skal få slippe til i biblioteket, hun mener at hun har redaksjonell frihet til å gjøre dette, og hun avviser innblanding fra rådmann og ordfører. Her blir altså proposisjonens tvetydighet effektivt avdekket: Hva betyr uavhengighet, og hva betyr det at arbeidsgiverrettighetene ikke skal begrenses. I Lov om redaksjonell fridom er jo arbeidsgiverrettighetene begrenset nettopp for å sikre uavhengigheten?

Det er jo slett ikke sikkert alle bibliotek har tenkt å oppfylle den nye bestemmelsen i formålsparagrafen. Det er påfallende hvor dempet Byrådet i Oslo beskriver debattfunksjonen når de lister opp hovedmålene for borgernes bibliotek for perioden 2014 til 2018. Bare i forsiktige bisetninger står det noen få henvisninger til at biblioteket også skal være arena for "arrangementer og debatter". Det står mer om åpningstider enn om åpne meningsutvekslinger.

Og bare rundt halvparten av landets biblioteksjefer sa umiddelbart at de i løpet av det første året med ny formålsparagraf, altså i år, vil arrangere debattmøter i regi av biblioteket, eller stille bibliotekets lokaler til disposisjon for debatter.

At det ikke er inntrådt noen unison enighet om hvor langt bibliotekenes frihet rekker, ble temmelig tydelig da Bok og Bibliotek spurte norske biblioteksjefer hvordan de ville utøve sin nye rolle som portvoktere for den offentlige mening. En av tre svarte at de ville klarere alle debatt-temaene med sin overordnede, altså arbeidsgiveren. 38 prosent ville klarere bare de kontroversielle temaene, mens bare 29 prosent svarte at de ikke ville forhåndsklarere noe med rådmann eller ordfører. Motsatt ville nesten annenhver rådmann be biblioteket endre innholdet hvis de på forhånd fikk vite om et arrangement som etter rådmannens mening ville være skadelig for kommunens interesser. Tre prosent sa at de ville stoppet arrangementet.

Den samme diskusjonen vil være aktuell hvis bibliotekene også gjør sine nettsider til digitale allmenninger i konkurranse med Facebook og nettavisenes kommentarfelt. Hvem har det endelige redaktøransvaret der?

Geir Vestheim mener at det ikke kan være biblioteksjefen, uansett hvor barsk i målet Mariann Schjeide er. "Et offentlig bibliotek kan aldri bli uavhengig så lenge det er en del av et demokratisk system, og de som representerer det demokratiske systemet har en legitim rett til å forvente at biblioteket handler i samsvar med de politiske vedtakene som er gjort", sa han til Bok og Bibliotek.

For ham er altså uavhengigheten begrenset av kommunens politiske vedtak. Betyr det at biblioteksjefen i en KrF-styrt kommune måtte sluppet til abortmotstanderen med bildene av de blodige fostrene, eller at biblioteksjefen i en kraftkommune ikke kan invitere motstanderne av planer om nye monsternaster eller vannkraftutbygginger. Kan Marit Egaas i Stavanger ikke arrangere en debatt der farene ved fortsatt høy oljeaktivitet er temaet, når kommunen samtidig forsøker å lokke stadig flere oljeselskap til byen?

Det kan hun nok, av to viktige grunner. Som arrangør av Kapittel-festivalen har Sølvberget en erfaring med å prøve ut ytringsfriheten som de fleste andre av landets bibliotek ikke har, Sølvberget var et litteraturhus før Litteraturhuset. Og som frittstående kommunalt foretak har Sølvberget fått akkurat den armlengdes avstand til rådmannen som er nødvendig for å kunne være en uavhengig aktør også på kontroversielle områder. Marit Egaas orientere oppover i systemet, men hun ba ikke om noen klarering til å gjennomføre debatten. Den var hennes ansvar alene.

Stavanger bystyre sa ved opprettelsen at fristillingen ikke ville gi Sølvberget økte inntekter, men større frihet og handlingsrom for kreativitet.

Sølvberget valgte å bruke denne friheten til å invitere de mest ekstreme inn i varmen mellom reolene for å diskutere med antirasister, politikere og en representant for Hero asylmottak.

Kristiansand valgte den stikk motsatte linje da "Stopp islamiseringen av Norge", forkortet Sian, ville leie lokalene til å holde et foredrag i februar i år. Biblioteksjef Anne Kristin Undlien avsto forespørselen, og begrunnet avslaget med at et slikt møte ville være i strid med "den arrangementsprofil som er ønskelig på biblioteket".

Sian anket avslaget, og saken endte i Kulturstyret i Kristiansand, som med fem mot tre stemmer støttet biblioteksjefens avslag. Det ville altså vært som om en frustrert leserbrevforfatter anket en refusjon i Aftenposten til avisens styre, og fikk det behandlet der. Eller at Med Israel for fred ikke nøyde seg med å skrive til Kringkastingsrådet, men ba om at Kulturdepartementet vurderte dekningen av Gazakrigen.

NRK er også en del av vårt demokratiske system. Kulturministeren er fortsatt generalforsamling og inntektene kommer fra en spesials katt, som lisensen jo er. Men for å markere at det demokratiske systemet nettopp *ikke* har en rett til å forvente at NRK handler i samsvar med de politiske vedtakene som er gjort, ble institusjonen i 1988 gjort om til en stiftelse, og fra 1996 til et statlig aksjeselskap. Med en sjef som er ansatt av styret, og ikke av departementet, med vedtekter som fastslår redaktøransvaret og med lov om redaksjonell fridom og redaktørplakaten er det bygget et effektivt vern om institusjonens redaksjonelle uavhengighet. Jeg mener

altså at Geir Vestheim tar feil. Bibliotekene kan være reelt uavhengige, men da er det nødvendig å se seg om etter steiner til en tilsvarende forsvarsmur som den NRK har.

Hvis den nåværende situasjon fortsetter, kan det gjøre mer skade enn gagn at bibliotekene framstår som uavhengige arenaer, uten å være det.

Rådmenn er ikke egnet som portvoktere for ytringsfriheten. Deres behov for å skjerme kommunen for ubehageligheter, fører ofte til at de innskrenker det offentlige innsyn som er en forutsetning for en kritisk debatt. Norsk Presseforbund sitter på en deprimerende lang liste over kommuner som til og med bryter loven for å hindre diskusjon om de politiske prosessene. En rådmann som er involvert i en ømfintlig og politisk komplisert prosess for å få til en reguleringsendring som vil glede næringslivet men gjøre naboer, miljøvernere og andre sinte, er ikke den rette til å avgjøre om saken skal opp til frisk debatt i biblioteket.

William Nygaard, styreleder i Norsk PEN, sa til Morgenbladet etter avslagene som Sian fikk i Kristiansand og deretter i Mandal og Bergen, at bibliotekene ikke kan ha drøftet dypt nok hva ytringsfriheten krever i et demokrati. Det er ikke enighetskulturen som skal framelskes, men et uenighetsfellesskap, sa han. Nygaard mente at Sians søknad er et kroneksempel på hva bibliotekene bør garantere av ytringsfrihet prinsippielt, og at et ja til å få leie lokalene ville vise en pragmatisk forståelse av hva ytringsfriheten betyr i praksis. Jeg tolker ham dithen at han ikke vil pålegge biblioteket å invitere Sian og dets likemenn, men at de heller ikke bør si nei når søknaden kommer.

Biblioteksjefen i Kristiansand sa i etterkant at det er hun som har ansvaret for å tolke formålsparagrafen og at det er dette kulturstyret anerkjente i sitt vedtak. I så fall bør det heretter være slik at hennes avgjørelse er endelig, og at eventuelle framtidige anker blir avvist uten behandling i politiske organer eller i kommunens ledelse. Først da er uavhengigheten sikret.

Det ser heldigvis ut til at den politiske ledelsen i Kristiansand har lagt seg på denne linjen. Da Demokratenes Vidar Kleppe tok opp avslaget som en interpellasjon i bystyret, svarte ordføreren at Sian selvfølgelig kan leie offentlige lokaler, men at det er biblioteksjefen selv som må bestemme hvem som får benytte biblioteket.

Et alternativ er å gjøre som i Drammen, hvor det etter en ganske heftig debatt, ikke minst mellom fylkesbiblioteksjefen i Buskerud og biblioteksjefen i Drammen, er inngått en avtale mellom kommunen og biblioteket som slår fast at det er biblioteksjefen som har redaktøransvaret for debattene.

Det er vesentlig at ordet redaktøransvar er brukt. Som jeg har vist, ligger det i dette begrepet at en avgjørelse ikke kan ankes til høyere makter. Redaktørens beslutning er endelig, til hen selv eventuelt omgjør den. Her har bibliotekene åpenbart en lang vei å gå. I den undersøkelsen jeg refererte til tidligere, sa 84 prosent av biblioteksjefene at de vil drøfte saken og eventuelt gjøre endringer i programmet hvis den overordnede, altså rådmann, kultursjef, ordfører eller hvem det måtte være, vil stoppe et planlagt arrangement. Bare én av 11 ville gjennomføre arrangementet uansett, mens nesten like mange ville avlyst det.

Den dominerende rolleforståelsen hos biblioteksjefene er altså at de ikke er uavhengige. Bare et lite mindretall har enten fått dette avklart, som i Drammen, Stavanger og Kristiansand, eller velger å tolke ansvaret de har som endelig. Etter min mening er det innlysende at bibliotekene ikke kan bli en viktig arena for den kritiske samfunnsdebatten hvis ikke stortingsproposisjonens understreking av uavhengigheten får forrang foran den samme proposisjonens understreking av arbeidsgiverens rettigheter. Den siste formuleringen må tolkes innsnevrende, slik det er gjort i loven om redaksjonell frihet. Jeg ser ingen god grunn til at bibliotekene skal være mindre frie institusjoner enn NRK.

Men som skrevet står, av den som er mye gitt, skal også mye kreves. Når bibliotekene får et nytt ansvar som i sin natur er nødt til å føre til kontroversielle avgjørelser hvis det skal utøves i tråd med intensjonene, er det naivt å tro at dette ansvaret ikke vil spille en rolle når nye biblioteksjefer skal ansettes. I kommuner hvor biblioteket til stadighet skaper uro og sterkt engasjement fordi ledelsen inviterer til diskusjon om betente politiske spørsmål – som for eksempel hvor mange flyktninger kommunen skal ta imot, eller om det skal stå monsternaster langs fjorden – vil de som misliker bråket ønske seg en mild og fredsommelig biblioteksjef av den gamle sorten, som sjokker rundt i komfortable sko og anbefaler bøker av Murakami og Ragde. De som vil styrke motkreftene i kommunen vil derimot ønske seg en liten kloner av Aslak Sira Myhre.

Noen vil ganske sikkert foreslå en instruks der det står at biblioteksjefen skal være nøytral. Et slikt krav lyder fornuftig i manges ører, men er i realiteten umulig. Redaksjonelle valg er aldri nøytrale. Verden lar seg ikke beskrive fra et ikke-ståsted, eller et ikke-synspunkt. I mediene vet vi at

kravet om objektivitet må avvises, fordi det bygger på en illusjon om at det finnes et sted hvor ingenting er vinklet og ingen avgjørelser er påvirket av holdningene til den som fatter avgjørelsene.

Allerede når biblioteket bestemmer seg for hvilke tema som skal debatteres blant et uendelig utvalg av hendelser eller prosesser som kunne vært diskutert, slår disse holdningene inn. Hvis noen vil diskutere kronprinsparets skolevalg, kan man trygt gå ut fra at de er skeptiske til private skoler. Den som inviterer til debatt om innvandringspolitikken mener sjelden at den er perfekt som den er.

Når temaet skal formuleres i en overskrift, forsterkes denne prosessen. I utvalget av debatt deltakere føres den videre. Alle som er bevisste på dette, kan ta grep for å sikre at også andre synspunkt kommer til orde. I stedet for nøytralitet går det an å kreve en profesjonell vilje til å være redelig. Alle synspunkt bør ikke vektas likt, det vil gi absurde resultat, men alle synspunkt bør få en redelig presentasjon.

I pressens Vær Varsom-plakat er det allerede i den andre paragrafen slått fast at "pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk". Det betyr ikke at de som benekter fakta skal få like stor plass som de som formidler etablert kunnskap, det er ikke balanse å la en klimafornekter møte en forsker fra Cicero, hvis dette skaper et inntrykk av at det er en slags jevn fordeling av forskere som mener at klimaendringene er menneskeskapt og forskere som benekter dette. En slik balanse vil tvert imot skape vrangforestillinger og hindre den allmenne opplysning, som er bibliotekets grunnleggende formål.

Samfunnsansvaret vil derfor alltid bli forvaltet av personer med holdninger. Forhåpentlig vil det også bli forvaltet av personer som mener at det er plass også for nazistene i biblioteket. Det er bedre å bekjempe dem med ord der, enn med våpen i gatene. Slik sett er det biblioteket som er det egentlige borgervernet.